

## Stanowisko *Ricciocarpos natans* (Ricciaceae, Hepaticopsida) na terenie Wielkopolskiego Parku Narodowego

MARIUSZ PEŁECHATY i MACIEJ GĄBKA

PEŁECHATY, M. AND GĄBKA, M. 2003. *Ricciocarpos natans* (Ricciaceae, Hepaticopsida) locality on the area of the Wielkopolski National Park. *Fragmenta Floristica et Geobotanica Polonica* 10: 253–257. Kraków. PL ISSN 1640-629X.

ABSTRACT: A locality of *Ricciocarpos natans* (L.) Corda in the Lake Jarosławieckie (Poznańskie Lakeland, Wielkopolski National Park) has been found in vegetation season of the year 2001. The locality presented has been found in only one sheltered from the wind and so water movement site in a shallow eutrophic lake localized within the boundaries of the Wielkopolski National Park. Presence of this species in the above-mentioned lake has not been published so far.

KEY WORDS: *Ricciocarpos natans*, Ricciaceae, Hepaticopsida, ecology, habitats, macrophytes, shallow lake, eutrophic lake

M. Pełechaty i M. Gąbka, Zakład Hydrobiologii, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Marceilińska 4, PL-60-801 Poznań, Polska, e-mail: marpelhydro@poczta.onet.pl

### WSTĘP

*Ricciocarpos natans* (L.) Corda (wglębik pływający) uznawany jest za gatunek subkosmopolityczny, ale notowany jest rzadko (REJMENT-GROCHOWSKA 1966; OCHYRA & TOMASZEWICZ 1979; KŁOSOWSKI i in. 1999). Jak podawali OCHYRA & TOMASZEWICZ (1979) brak stanowisk tego gatunku w niektórych regionach Polski, w tym także w Wielkopolsce, mógł być wynikiem nie tylko rzadkości gatunku, ale i słabego rozpoznania jego rozmieszczenia.

Omawiany gatunek opisywano ze stanowisk w starorzeczach, zakolach rzek, stawach, torfiankach, zbiornikach astatycznych i rowach, w miejscach osłoniętych od wiatru i wyplyconych. *Ricciocarpos natans* najczęściej wypełnia luki w roślinności z klas *Potametea* R. Tx. et Prsg. 1942 ex Oberd. 1957 i *Phragmitetea australis* (Klika in Klika et Novák 1941) R. Tx. et Preising 1942 (TOMASZEWICZ 1979; KŁOSOWSKI i in. 1999) (nazwy i autorzy syntaksonów za BRZEG & WOJTERSKA 2001). Jak wynika z publikowanych map rozmieszczenia, stanowiska tego gatunku opisywane były najczęściej wzdłuż rzek, głównie Wisły i Odry, co mogło być spowodowane występowaniem starorzeczy – głównego siedliska tego gatunku (OCHYRA & TOMASZEWICZ 1979). Jakkolwiek *R. natans* podawany

był zazwyczaj ze stanowisk innych niż jeziorne, w pracy WOŁKA (1997) zawarte są informacje na temat występowania tego gatunku także w siedliskach jeziornych.

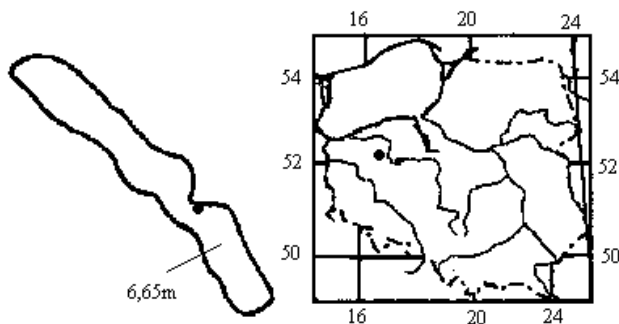
Pozycja syntaksonomiczna *Ricciocarpos natans* jest dyskusyjna. Część autorów uznaje go za gatunek charakterystyczny klasy *Lemnetea minoris* (R. Tx. 1955) de Bolós et Masclans 1955 zespołu *Riccietum fluitantis* Slavnić 1956 em. R. Tx. 1974 wraz z *Riccia fluitans* L. (OCHYRA & TOMASZEWICZ 1979; TOMASZEWICZ 1979). Według innych (TÜXEN 1974, za OCHYRA & TOMASZEWICZ 1979; BRZEG & WOJTERSKA 2001; MATUSZKIEWICZ 2001) *R. natans* buduje własne zbiorowiska *Ricciocarpetum natantis* (Segal 1963) R. Tx. 1974 także z udziałem *Riccia fluitans*. Niezależnie od przedstawionej powyżej dyskusyjnej pozycji omawianego taksonu, w granicach Wielkopolski obydwa zespoły mają rangę syntaksonów naturalnych auksochorycznych narażonych, rzadkich i bardzo rzadkich ( w przypadku *Ricciocarpetum natantis*) o skąpej dokumentacji fitosocjologicznej (BRZEG & WOJTERSKA 2001). Z obszaru Wielkopolskiego Parku Narodowego nie publikowano danych stwierdzających obecność fitocenoz powyższych zespołów (PELECHATY & NAGENGAST 1998; NAGENGAST & PELECHATY 2001).

#### CHARAKTERYSTYKA STANOWISKA W JEZIORZE JAROSŁAWIECKIM

Jezioro Jarosławieckie (szer. geogr. 52°17,2', dł. geogr. 16°48,0') o powierzchni 11,2 ha i głębokości średniej 3,68 m (SIEPAK i in. 1999) usytuowane jest w centralnej części Wielkopolskiego Parku Narodowego, w rynn timerosnowsko-jarosławieckiej – jednej z czterech znajdujących się na terenie WPN. Przy południowo-wschodnim krańcu jeziora leży wieś Jarosławiec. Jest to zbiornik bezprzepływowy, silnie wydłużony, rynnowy, jednak o niewielkiej głębokości maksymalnej (6,56 m). Zlewnia jeziora charakteryzuje się dominacją powierzchni leśnych, przy dużym jednak udziale użytków rolnych. Jezioro składa się z dwóch plos oddzielonych płytszym przewężeniem. Jest ono intensywnie wykorzystywane rekreacyjnie w sezonie letnim jako kąpielisko. Jezioro nie wykazuje pełnej stratyfikacji letniej, a jedynie okresowo zakładający się płytki metalimnion (PELECHATA i in. 2001) i charakteryzuje się statusem eutroficznym i znamionami postępujących przekształceń antropogenicznych roślinności (PELECHATY & MACHOWIAK 1997; BURCHARDT i in. 1999).

Stanowisko *Ricciocarpos natans* (sprawdzenie poprawności oznaczenia: prof. dr hab. J. Szweykowski, UAM, Poznań) stwierdzono wiosną 2001 r. i badano ponownie w sezonie letnim tegoż roku. Stanowisko to jest usytuowane w strefie przybrzeżnej południowo-wschodniej części jeziora, w miejscu silnego przewężenia oddzielającego głębsze i mniejsze plos południowo-wschodnie, poddane silnej antropopresji, od plosa północno-zachodniego, płytszego i rozleglejszego oraz mniej dostępnego dla rekreacji (Ryc. 1), a jednocześnie w strefie kontaktowej pomiędzy płatem *Typhetum angustifoliae* Soó 1927 ex Pignatti 1953 a linią brzegową. Jest to rodzaj niewielkiej zatoczki z niskim pokryciem roślin z dominacją *Carex acutiformis* Ehrh., oddzielonej zwartym i szerokim łanem szwaru wąskopalkowego od śródziejerza. Zdjęcia fitosocjologiczne wykonywano w transekcie prostopadłym do linii brzegowej i przecinającym zbiorowiska roślinne w celu





Ryc. 1. Lokalizacja stanowiska *Ricciocarpos natans* (L.) Corda w Jeziorze Jarosławieckim.

Fig. 1. Location of *Ricciocarpos natans* (L.) Corda locality in the Lake Jarosławieckie.

scharakteryzowania pasowego układu fitolitoralu w Jeziorze Jarosławieckim (transekty takie wykonywano również w innych częściach jeziora) oraz sezonowej, a w dalszej perspektywie długoterminowej (stałe powierzchnie) dynamiki roślinności i procesu zarastania. W miarę wzrostu głębokości i udziału pałki stwierdzono w transekcie spadek liczebności *R. natans*. Gatunek ten występował w zakresie głębokości wody 0–60 cm w warunkach zróżnicowanego ocienienia przez gatunki szuwarowe. Jego pokrycie nie przekraczało 5% i nie zmieniło się od wiosny do połowy lata pomimo zaobserwowanego obniżenia poziomu lustra wody i wzrostu pokrycia innych gatunków w płacie. Stosunki ilościowe przedstawiono w tabeli 1. w oparciu o zdjęcia fitosocjologiczne wykonane w okresie wiosennym i letnim. Przedstawiono tylko fragment wykonanego transektu, w którym obserwowano występowanie omawianego gatunku.

Materiały dokumentujące stanowisko znajdują się w Zakładzie Hydrobiologii UAM w Poznaniu.

**Podziękowania.** Autorzy pragną podziękować Panu prof. dr. hab. Jerzemu Szweykowskiemu (Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu) za sprawdzenie poprawności oznaczenia gatunku stanowczego przedmiot niniejszej publikacji.

#### LITERATURA

- BRZEG A. & WOJTERSKA M. 2001. Zespoły roślinne Wielkopolski, ich stan poznania i zagrożenie. – W: M. WOJTERSKA (red.), Szata roślinna Wielkopolski i Pojezierza Południowopomorskiego. – Przewodnik sesji terenowych 52. Zjazdu PTB, 24–28 września 2001: 39–110.
- BURCHARDT L., KUCZYŃSKA-KIPPEN N., MESSYASZ B., NAGENGAST B. & PELECHATY M. 1999. Wieloletnie zmiany Jeziora Góreckiego i Jeziora Jarosławieckiego na terenie Wielkopolskiego Parku Narodowego. – W: A. CHOIŃSKI & J. JAŃCZAK (red.), Naturalne i antropogeniczne przemiany jezior. Konferencja limnologiczna, Radzyń k. Sławy, 20–22 września 1999, IMGW, Warszawa: 15–26.
- KŁOSOWSKI S., OCHYRA R. & WOLEK J. 1999. To new localities of *Ricciocarpos natans* (*Hepaticae*, *Ricciaceae*) in Poland. – *Fragm. Flor. Geobot.* 44(2): 525–528.
- MATUSZKIEWICZ W. 2001. Przewodnik do oznaczania zbiorowisk roślinnych Polski. *Vademecum Geobotanicum* 3. ss. 536. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

- NAGENGAST B. & PELECHATY M. 2001. Hydrobotaniczna charakterystyka zbiorników wodnych Wielkopolskiego Parku Narodowego i jego otuliny. – W: L. BURCHARDT (red.), Ekosystemy wodne Wielkopolskiego Parku Narodowego, ss. 29–40. Wydawnictwo Naukowe Uniw. A. Mickiewicza w Poznaniu.
- OCHYRA R. & TOMASZEWICZ H. 1979. Nowe stanowiska *Ricciocarpos natans* (L.) Corda (*Ricciaceae*, *Hepaticopsida*) i przegląd jego rozmieszczenia w Polsce. – *Fragm. Flor. Geobot.* **25**(3): 429–438.
- PELECHATA A., PELECHATY M. & NIEDZIELSKI P. 2001. Zmienność sezonowa i przestrzenna koncentracji ogólnego węgla organicznego w ekosystemie jeziornym. W: Chemizm opadów atmosferycznych, wód powierzchniowych i podziemnych. – XII Ogólnopolska Konferencja Naukowa, Uniwersytet Łódzki, Podyplomowe Studium Kształtowania i Ochrony Środowiska, Katedra Geologii, Geosynoptyki i Zrównoważonego Rozwoju, Łódź, 15–16 listopada 2001, s. 38.
- PELECHATY M. & MACHOWIAK D. 1997. Różnorodność i jakość dominujących typów siedlisk Jeziora Jarosławieckiego na tle wieloletnich zmian mikro- i makrofitów. – *Morena. Pr. Wielkopolskiego Parku Narodowego, Jeziora* **5**: 53–59.
- PELECHATY M. & NAGENGAST B. 1998. Ocena jakości wód i osadów w jeziorach Wielkopolskiego Parku Narodowego na podstawie obecności określonych zespołów roślinności wodnej i szuwarowej. – *Przeгляд Przyrodniczy* **9**(1–2): 235–238.
- REJMENT-GROCHOWSKA I. 1966. Wątrobowce (*Hepaticae*). – *Flora Polski. Rośliny zarodnikowe Polski i Ziemi Ościennych*. **1**. ss. 257. Instytut Botaniki PAN, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- SIEPAK J., BURCHARDT L., PELECHATY M. & OSOWSKI A., 1999. Badania hydrochemiczne na terenie Wielkopolskiego Parku Narodowego. ss. 165. Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań.
- TOMASZEWICZ H. 1979. Roślinność wodna i szuwarowa Polski (klasy: *Lemnetea*, *Charetea*, *Potamogetonetea* i *Phragmitetea*) według stanu zbadania na rok 1975. *Rozpr. Uniwersytetu Warszawskiego*. ss. 324. Wyd. Uniw. Warszawskiego, Warszawa.
- TÜXEN R. 1974. Die pflanzengesellschaften Nordwestdeutschlands. 2 Aufl. **1**. ss. 207. Verl. J. Cramer.
- WOLEK J. 1997. Species co-occurrence patterns in pleustonic plant communities (class *Lemnetea*): are there assembly rules governing pleustonic community assembly? – *Fragm. Flor. Geobot. Suppl.* **5**: 1–100.

## SUMMARY

A locality of *Ricciocarpos natans* (L.) Corda in the Lake Jarosławieckie (Poznańskie Lakeland, Wielkopolski National Park) has been found in vegetation season of the year 2001, although its localities are usually found in old riverbeds, ponds, ditches and astatic reservoirs.

*Ricciocarpos natans* did not built its own association on the locality described but appeared as a component in phytocoenoses from *Phragmitetea australis* (Klika in Klika et Novák 1941) R. Tx. et Preising 1942 class. The locality presented has been found in only one sheltered from the wind and so water movement site in a shallow eutrophic lake localized within the boundaries of the Wielkopolski National Park, but – in spite of this – subjected to strong anthropopressure. Presence of this species in the above-mentioned lake has not been published so far.

*Przyjęto do druku: 16.10.2002 r.*